

De Graeve, Katrien (2014), 'Transnationale adoptie en diversiteit. Over wortels en rugzakken'. *Alert* 40(2)64-69.

Transnationale adoptie en diversiteit

Over wortels en rugzakken

Katrien De Graeve

'Transnationale adoptie moet uit de psycho-medische sfeer gehaald worden.'

Vlaams parlementslid Liesbeth Homans (N-VA) noemde racisme een relatief begrip dat vooral als excuus voor persoonlijke mislukking wordt gebruikt (Bultinck & Faes, 2013). Met dit standpunt staat ze zeker niet alleen. Velen zien de eigen verwezenlijkingen als het gevolg van persoonlijke talenten en werklust. Als anderen het er minder goed vanaf brengen, wordt dit gezien als een persoonlijk falen. Centraal in deze redenering staat de individuele ontplooiing in een maatschappij waarin iedereen dezelfde kansen krijgt. Dit is ook de context waarbinnen adoptieouders en de professionelen die hen begeleiden, worstelen met de 'verschillen' van transnationaal geadopteerde kinderen. Ook hier overheerst een individualiserende kijk die vooral de nadruk legt op de psychologie van geadopteerden. Het psychologisch vermogen van de geadopteerde om in te passen in het adoptiegezin staat centraal in de voorbereiding en ondersteuning van adoptanten. Volgens die benadering is dat vermogen bij adoptiekinderen vaak verminderd door voorbije ervaringen van verlies. Deskundigen adviseren hechtingstherapie en psychologische begeleiding om het gekwetste hechtingsvermogen te herstellen. Maar deze haast exclusieve aandacht voor de psyche van geadopteerden dreigt de oorzaak van het slagen of mislukken van hechting en 'inburgering' bijna uitsluitend bij de geadopteerden zelf te leggen.

Ruimer kijken

Maar wat dan met uitsluiting, racialisering en racisme? Want helaas krijgen 'geadopteerden van kleur' (Wekker e.a., 2007) net als andere mensen die als niet-blank worden beschouwd, af te rekenen met discriminatie omwille van hun huidskleur. Denigrerende of stigmatiserende voorstellingen van 'gekleurde' mensen zijn opgenomen in het alledaagse taalgebruik, in de bredere samenleving en in de intieme kring van geadopteerden. Bovendien moeten geadopteerden hun identiteit vormen in een maatschappij waarin 'blank' of 'wit' niet als een kleur wordt gezien. Het geldt als de norm waartegen al het 'andere' wordt afgewogen. Daarbij komt nog dat zij dikwijls in een haast exclusief 'blanke' omgeving vertoeven die vaak weinig alert is voor mechanismen van uitsluiting en privilege. Hoewel deze confronterende realiteit onvermijdelijk een invloed heeft op het zelfbeeld en welbevinden van geadopteerden van kleur, is hiervoor in het huidige adoptiediscours opvallend weinig aandacht.

In wat volgt, neem ik de manier waarop 'diversiteit' in transnationale adoptie benaderd wordt onder de loep. Ik steun hierbij op mijn onderzoek naar ouderschapspraktijken van Vlaamse adoptieouders met kinderen uit Ethiopië (2008-2012) waarbij ik met interviews en participerende observatie naging hoe zij hun niet-biologische en 'multiraciale' families vorm geven. Ik stelde een tegenstelling vast in de manier waarop adoptieouders het zogenaamde 'verschil' van hun gezin en hun kind omarmen. Hoewel ze hun gezin aan de ene kant voorstellen als heel gewoon, lijken ze aan de andere kant mee te gaan in een discours dat transnationale adoptie problematiseert. Ik probeer de vinger te leggen op maatschappelijke processen die deze problematisering in de hand werken. Ik pleit voor het verlaten van de te eenzijdige focus op de (potentiële) psychologische problemen van adoptiekinderen in de voorbereiding en begeleiding van adoptieouders. **Er moet meer aandacht besteed worden aan de sociale context waarin adoptiegezinnen gevormd worden.**

Voor alle duidelijkheid

Met deze bijdrage wil ik niet met scherp schieten op de praktijken van adoptieouders of professionals die in de voorbereiding, begeleiding of nazorg van adoptieouders betrokken zijn. Adoptieouders doen als 'semiprofessionele ouders' (Buyse & Vandenbroeck, 2010) hun uiterste best voor hun kind en zijn vaak ook oprecht begaan met de spanningen en tegenstrijdigheden van

transnationale adoptie. Ook bij velen die professioneel betrokken zijn bij adoptie merkte ik een enorme bereidwilligheid om kritisch na te denken over de hedendaagse adoptiepraktijk. Bovendien wil ik met mijn pleidooi voor het erkennen van de sociale aard van de 'problemen' van geadopteerden uiteraard niet ontkennen dat geadopteerden getraumatiseerd kunnen zijn door gebeurtenissen uit hun verleden en nood kunnen hebben aan psychologische begeleiding. Wat ik met deze bijdrage wel beoog, is een kritiek op het heersende discours. Door de vinger te leggen op een aantal denkbeelden die beleid en praktijk vorm geven, hoop ik enerzijds het huidige kader voor adoptief ouderschap te dedramatiseren, maar anderzijds er ook op te wijzen dat de huidige adoptiepraktijken onbewust ongelijkheid kunnen reproduceren of zelfs versterken.

Immigratie en ontworteling

'Echte' Vlaamse cultuur wordt meestal geassocieerd met mensen met specifieke, als blank gecategoriseerde uiterlijke kenmerken, met een christelijk-seculiere traditie en met 'wortels' in Vlaamse grond. Immigranten die als niet-blank gecategoriseerde worden, krijgen maar zeer langzaam een rol toebedeeld in de constructie van die Vlaamse identiteit. Hieraan ten grondslag ligt een 'homogeneïstische' ideologie (Blommaert & Verschueren, 1992) die ervan uitgaat dat de ideale samenleving zo homogeen en uniform mogelijk is. De wereld wordt daarbij beschouwd als een lappendeken van natiestaten waarin cultuur, fysionomie en territorium min of meer samenvallen. Immigratie is binnen een dergelijke voorstelling onvermijdelijk een bron van problemen, een beweging die mensen ontwortelt uit de grond, de cultuur, de natie waarin ze als 'van nature' geworteld zijn.

Ook in transnationale adoptiemiddens wordt de immigratie van adoptiekinderen voorgesteld als een problematische ontworteling. Het woord 'roots' is een stevig ingeburgerd containerbegrip dat kan slaan op de biologische maar ook op de etnische, culturele of nationale 'wortels' van geadopteerden. Er worden infosessies georganiseerd rond het thema en momenteel wordt werk gemaakt van een begeleidingstraject voor geadopteerden die op zoek willen gaan naar geboorteverwanten in het land van herkomst. Waar in de beginjaren van transnationale adoptie een complete tabula rasa met het verleden van het kind als de beste optie werd gezien (Modell,

1994), wordt nu de nadruk gelegd op de 'wortels' van geadopteerden en een grotere 'openheid' over hun verleden. Biologisch essentialistische ideeën die genetische afkomst of verwantschap als de absolute kern van iemands identiteit beschouwen, vormen de gangbare woordenschat waarin 'bloedbanden' en wortels of roots onderling inwisselbaar worden. Bloedverwantschap en bij uitbreiding nationale banden worden als 'natuurlijk' en daarom in wezen onverbreekelijk beschouwd. Op die banden worden de geadopteerde onvermijdelijk teruggeworpen.

Op cultuurreis

Het sterk geprofessionaliseerde en geïstitutionaliseerde kader met verplichte voorbereiding, screening en nazorg van adoptieouders construeert adoptiefamilies als een groep die veel meer professionele begeleiding nodig heeft dan 'normale' families. Het nucleaire, heteroseksuele, twee-ouder gezin, met ouders en kinderen die biologisch verwant zijn, wordt hierbij als norm vooropgesteld. **Adoptief ouderschap wordt opgevat als een bijzonder moeilijke taak die het buikgevoel van ouders overstijgt** en professionele begeleiding vereist. Dat sluit aan bij de verwetenschappelijking en psychologisering van ouderschap (Ramaekers & Suissa, 2010). Het psychopathologisch model dat gehanteerd wordt, bepaalt daarbij wie of wat 'normaal' is, problematiseert wie of wat afwijkt van die vooropgestelde norm en leert ouders hoe zij die afwijking van de norm kunnen 'remediëren'. De maatregelen die voorgesteld worden om de hechting tussen adoptieouders en kind te doen slagen, krijgt daarbij het aura van waardenvrije, objectieve en universeel geldende wetenschappelijkheid. Nochtans reflecteert de raad die aan ouders meegegeven wordt bepaalde waarden en normatieve vooronderstellingen over de rol en de betekenis van het gezin, ouderschap, relaties en de kindertijd. Adviezen en richtlijnen ontstaan dus vanuit een morele en ideologische bodem (Ramaekers & Suissa, 2012).

De 'roots'-taal in adoptiemiddelen en de bijbehorende adviezen aan adoptieouders en geadopteerden om aandacht te besteden niet alleen aan de biologische banden, maar ook aan de 'culturele' of nationale 'wortels' van de geadopteerden, vormt hierop geen uitzondering. Adoptiegezinnen trekken graag op 'rootsreis' om het land van herkomst van de geadopteerde te verkennen of scheppen plezier in het consumeren van muziek of exotische gerechten uit het

geboorteland. Uit een onderzoek in Catalonië (Marre, 2007) blijkt dat dit 'cultuurwerk' bijna uitsluitend gedaan wordt door ouders met niet-blanke adoptiekinderen (De Graeve, 2013). Dat het exploreren van de cultuur van het land van herkomst veel minder nodig wordt geacht voor 'blanke' kinderen uit pakweg Rusland of Roemenië, wijst op de impliciete veronderstelling dat mensen met een donkere huidskleur net omwille van die huidskleur verbonden zijn met een andere cultuur en een ander land. Hoewel het 'cultuurwerk' van adoptieouders ingegeven is door de beste bedoelingen en vaak ook door de hoop op en een geloof in een 'multiculturele' samenleving, loopt het dan het risico onbedoeld die ongelijkheden te bevestigen (De Graeve, 2013).

Eigen schuld

Dit cultuurwerk wordt nog meer problematisch, bekeken vanuit de huidige minimalisering van racisme in de samenleving. Het woord 'ras' verschuift naar de achtergrond, ten voordele van het woord 'cultuur'. Onverdraagzaamheid of discriminatie worden vaak vergoelijkt door te wijzen op cultureel verschil. De stellingen dat 'ras' niet langer een bron is van discriminatie en het probleem van racisme overroepen wordt, dragen er toe bij dat problemen in adoptiegezinnen bijna uitsluitend als een persoonlijk falen en/of psychologisch onvermogen worden gezien. De geadopteerde kreeg immers gelijke kansen in een maatschappij waar kleur niet meer belangrijk is. Redeneringen die uiterlijke verschijning, nationaliteit en cultuur schijnen te verwarren, geven geadopteerden bovendien een heel ambigue boodschap mee betreffende de status van hun zogenaamde 'geboortecultuur'. Enerzijds wordt er als het ware van uitgegaan dat die cultuur in hun huid is ingeschreven en daarom iets is dat ze moeten koesteren en trots mogen op zijn. Maar anderzijds heerst in de samenleving de overtuiging dat diezelfde cultuurverschillen integratie in de weg staan. Cultuurverschillen worden vaak als onoverbrugbaar beschouwd en de aanleiding voor discriminatie of uitsluiting van bepaalde groepen van immigranten.

'Ras' is een categorie die op een bepaald moment in de geschiedenis werd geconstrueerd om de onderwerping of uitsluiting van bepaalde groepen mensen te verantwoorden. Het is dus sociaal en politiek geconstrueerd. Bovenal gaat 'ras' om ongelijke machtsverhoudingen waarin 'blanken' de

meest geprivilegieerde groep uitmaken. Transnationale adoptie reflecteert die ongelijke machtsverhouding. **De adoptiestroom gaat steeds in dezelfde richting.** De Gentse universiteit lanceerde een aantal jaren geleden een 'Durf Denken' affiche waarop een 'zwart' koppel voor een hutje trots een 'blanke' baby omarmt. Bij meer dan één adoptiegezin heeft deze prent een plaatsje op het prikbord gekregen, als een stille herinnering aan de globale ongelijkheid die aan de basis ligt van de komst van het adoptiekind in het gezin. Adoptieouders worden bij het afhalen van hun vaak kind geraakt door de armoede die ze in het land van herkomst aantreffen en door de kinderen die 'achterblijven' in de weeshuizen. De sterke gevoelens die een dergelijke confrontatie oproepen, vertalen zich vaak in het opzetten van liefdadigheidsacties. Hoewel deze acties goedbedoeld zijn en effectief mensen kunnen helpen, voedden ze ook onbedoeld de neokoloniale, paternalistische verbeeldingen van arme 'zwarten' als altijd hulpbehoevende sukkelaars die nood hebben aan de gulle geste van menslievende 'blanken'. Het stereotiep beeld van de blanke weldoener wordt vooral gevoed wanneer er wordt nagelaten deze acties breder te contextualiseren en te wijzen op de rol van het Westers kolonialisme en neokoloniale kapitalistische praktijken in de verarming van grote delen van de wereldbevolking.

Kleurenblindheid en blank privilege

Adoptiekinderen worden net als iedereen dagelijks met dergelijke stereotypen geconfronteerd en nemen ze in zich op. Wanneer geadopteerden weinig zelfvertrouwen, een laag zelfbeeld hebben of zich niet lijken thuis te voelen in het adoptiegezin, dan wordt dit graag aan hun 'rugzakje' geweten. Deze metafoer wordt vaak gebruikt in adoptiemiddens en zoekt oorzaken van probleemgedrag bij adoptiekinderen in hun verleden van verlies en trauma's. Door het probleem en de mogelijke oplossing bij voorkeur te zoeken in het pre-adoptieve verleden en gebeurtenissen in een ver land, worden maatschappelijke problemen in het hier en nu uit de weg gegaan. De 'knapzak van blank privilege' (McIntosh 2000) waartegenover adoptiekinderen zich moeten verhouden, blijft dan onaangeroerd. De term 'knapzak van blank privilege' werd geïntroduceerd om 'blanke' mensen bewust te maken van de dagdagelijkse voorrechten die ze genieten. Want het is één ding om te erkennen dat bepaalde groepen gediscrimineerd worden, de eigen bevoordeelde positie erkennen lijkt een stuk moeilijker. Maar toch zijn veel dingen die voor 'blanken' vanzelfsprekend lijken, dat niet voor mensen die niet tot deze categorie worden

gerekend. 'Blanken' worden bijvoorbeeld vrijwel nooit op hun huidskleur getaxeerd als ze een discotheek willen binnengaan, een woning willen huren of solliciteren. Politie of winkeldetectives houden hen niet bijzonder in de gaten. Ze krijgen over het algemeen zonder problemen een paspoort voor om het even welk land en passeren meestal vrij vlot de veiligheidscontroles. En als ze iets doen dat maatschappelijk ongewenst is, wordt dit niet aan hun huidskleur of hun godsdienst geweten. Met andere woorden, zij worden niet voortdurend als vertegenwoordigers van een problematische etnische groep gezien.

Omdat adoptiekinderen meestal in welgestelde 'blanke' gezinnen opgroeien, kunnen ze voor een stuk meeprofiten van deze knapzak en gaan sommige deuren ook voor hen automatisch open. Maar adoptiekinderen met een 'niet-blanke' huidskleur worden onvermijdelijk geconfronteerd met situaties waarin de legitimiteit van hun burgerschap in vraag gesteld wordt, vooral buiten het gezelschap van hun ouders. Ze kunnen dan, net als andere mensen 'van kleur', te maken krijgen met racistische opmerkingen en uitsluiting. Bovendien bevat de knapzak van 'blanke' adoptieouders ook heel wat privileges die in de relatie met hun adoptiekind moeilijk kunnen zijn. Hun privilege als welgestelde 'blanken' gaf hen de macht hun kinderwens in vervulling te laten gaan, ook al was dit voor velen pas na een lange lijdensweg van vruchtbaarheidsbehandelingen en lang wachten. Dit privilege staat in scherp contrast met het gebrek aan controle op het gebied van vruchtbaarheid en familieplanning van de biologische ouders van adoptiekinderen. Zware ethische vraagstukken die rijzen wanneer geboorteouders hun kind permanent moeten afstaan omdat ze de eindjes niet meer aan elkaar kunnen knopen, kunnen ook nazinderen in de relatie tussen adoptieouders en kind. Maar ook het gebrek aan bewustzijn over blank privilege en over de manier waarop racistische noties het dagelijkse leven binnendringen, is een element in de 'blanke' rugzak. Het maakt de positie van adoptiekinderen in een samenleving die verschil en diversiteit maar moeilijk verteert, nog meer kwetsbaar.

Maatschappelijk fenomeen

Het kader dat vandaag gebruikt wordt bij de begeleiding van adoptiegezinnen moet dan ook herzien worden. Dat kader is veel te sterk in de greep van een psychologisch discours, met een

haast exclusieve focus op het individu (Ramaekers & Suissa, 2010). We moeten transnationale adoptie uit de psycho-medische sfeer halen en meer aandacht hebben voor adoptie als een maatschappelijk fenomeen. Er is nood aan meer kritische reflexie over het ideologische en normatieve kader dat het huidige adoptiediscours schraagt. De heersende axioma's in vraag stellen en hun ideologisch en normatief karakter erkennen, kan ertoe bijdragen dat adoptie niet langer als een psycho-pathologische conditie wordt gezien. Identiteiten zijn geen monolithische, statische of gedetermineerde entiteiten, maar zijn voortdurend in verandering, gevoed door een oneindig aantal verschillende bronnen. Hetzelfde geldt voor immigratie of meervoudige verwantschapsbanden: ook dat zijn geen vaststaande condities die onvermijdelijk voor psychologisch lijden zorgen.

Door de eenzijdige psychologische focus blijven een aantal problemen die maatschappelijk van aard zijn onder de radar van de hulpverlening. Alledaags racisme en blank privilege zijn nochtans mechanismen die een belangrijke invloed kunnen hebben op het welbevinden van geadopteerden 'van kleur'. Bovendien werken racisme, seksisme en andere vormen van discriminatie gelijktijdig op elkaar en versterken problematische machtsposities (Wekker & Lutz, 2001). Er is dan ook een groter bewustzijn nodig over de structuren en mechanismen van uitsluiting en privilege in onze samenleving en over de sociale en ideologische context waarin geadopteerden hun identiteit ontwikkelen.

Katrien De Graeve is postdoctoraal onderzoeker van het FWO, verbonden aan de vakgroep Talen en Culturen van de UGent. Voor reacties is zij bereikbaar via Katrien.DeGraeve@UGent.be.

Verwijzingen

- Blommaert, J., & Verschueren, J. (1992), Het Belgische migrantendebat : de pragmatiek van de abnormalisering, Antwerpen, IPrA research center.*
- Bultinck, B., & Faes, J. (2013, 17.08.13), Liesbeth Homans: 'Voor het eerst ben ik echt gelukkig' - Sven De Ridder: 'Ik ben altijd gelukkig', dS Weekblad.*
- Buysse, A., & Vandenbroeck, M. (2010), Focusgroepenonderzoek "nazorg adoptie", Universiteit Gent & Steunpunt Nazorg Adoptie.*

- De Graeve, K. (2013), 'Festive gatherings and culture work in Flemish-Ethiopian adoptive families', *European Journal of Cultural Studies*, 16(5), 548-564.
- Marre, D. (2007), *I want her to learn her language and maintain her culture: Transnational adoptive families' views of 'cultural origins'*, In P. Wade (Ed.), *Race, ethnicity and nation: perspectives from kinship and genetics* (pp. 73-93). New York, Berghahn Books.
- McIntosh, P. (2000), *White privilege and male privilege. A personal account of coming to see correspondences through work in women's studies*, In E. Disch (Ed.), *Reconstructing gender: A multicultural anthology*, Mountain View, Mayfield Pub. Co.
- Modell, J. S. (1994), *Kinship with strangers: Adoption and interpretations of kinship in American culture*, Berkeley, University of California Press.
- Ramaekers, S., & Suissa, J. (2010), 'Wanneer is 'goed' ook 'goed genoeg?' Enkele kanttekeningen bij de verwetenschappelijking van de ouder-kindrelatie', *Signaal*, 72, 4-21.
- Ramaekers, S., & Suissa, J. (2012), *The claims of parenting. Reasons, responsibility and society*, Dordrecht, Springer.
- Wekker, G., Åsberg, C., Van Der Tuin, I., & Frederiks, N. (2007), "Je hebt een kleur, maar je bent Nederlands": Identiteitsformaties van geadopteerden van kleur, Utrecht, Leerstoelgroep Gender Studies.
- Wekker, G., & Lutz, H. (2001), *Een hoogvlakte met koude winden. De geschiedenis van het gender-en ethniciteitsdenken in Nederland*, In M. Botman, N. Jouwe & G. Wekker (Eds.), *Caleidoscopische visies: De zwarte migranten -en vluchtelingen-vrouwenbeweging in Nederland*, Amsterdam, Koninklijk Instituut voor de Tropen, 25-49.